

УДК 631.115.11:338.43

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Слепцов В.А. – к.е.н., Полтавська державна аграрна академія

Постановка проблеми. Структурні зрушення в аграрній сфері економіки та створення нових організаційно-правових формувань на засадах приватної власності, зростання капіталізації та корпоратизації сільського господарства значно вплинули на функції та зміст розвитку особистих господарств населення в Україні, спонукали зміни у соціальних інститутах сільських територій у цілому. Так, в процесі впровадження ринкових відносин, інновацій у сфері аграрної праці спостерігається значне вивільнення працівників із суспільного сектору, які поповнюють лави безробітних. Це спричиняє значне загострення кон'юнктури ринку праці на селі, масштабні міграції сільських жителів, у т. ч. за кордон. Низький рівень заробітної плати працівників сільськогосподарського виробництва, падіння доходів селян при недостатньому державному регулюванні навчили їх самостійно адаптуватися до даної ситуації, за рахунок власної праці на земельних ділянках та реалізації продукції на ринку. Тому на селі спостерігається значна активізація трудової зайнятості сільських жителів в особистих господарствах.

Стан вивчення проблеми. Дослідження проблем соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки, її соціальної інфраструктури, зайнятості на селі, функціонування особистих господарств займає одне з провідних місць у наукових працях вітчизняних вчених О. Ю. Амосова, О. А. Бугуцького, О. А. Грішної, О. Д. Гудзинського, С. И. Дем'яненко, В. С. Дієсперова, О. В. Загвойської, О. Ю. Єрмакова, Г. І. Купалова, А. А. Никифорова, І. О. Іртищевої, Т. І. Олійник, В. М. Скупий, І. Н. Топіхи, О. І. Павлова, І. Л. Петрової, В. М. Петюх, К. І. Якуби та ін.

Завдання і методика досліджень. Однією з найбільш значущих для сталого соціально-економічного розвитку України є проблема збереження і зміцнення трудового потенціалу аграрної економіки. Адже в сільській місцевості проживає третя частина загальної чисельності населення. Перехід до нової моделі суспільного розвитку в агросфері, яка ґрунтується на концепції мультисекторності та однакової ваги і соціальних, і виробничих напрямів діяльності в системі аграрних відносин обумовлює важливість та своєчасність досліджень зазначеної проблеми, а потреба у створенні повноцінних соціально-економічних умов для розвитку сільських мешканців посилює значущість її розв'язання.

Результати досліджень. Слід відмітити, що в особистих господарствах населення, на відміну від господарств суспільного сектора, значно ускладнений облік затрат і вихід продукції, хоча деякі дані про розвиток вибіркового господарств і надходять в державні органи. Бюджетні обстеження як основне

джерело інформації про особисті господарства населення не мають належної цінності через недосконалу їх організацію та репрезентативність вибірки. Обмеженість інформації не дає змоги визначити такі важливі економічні показники, як собівартість продукції, прибуток, рівень рентабельності та інше. Це, безумовно, не дозволяє об'єктивно і всебічно оцінити діяльність особистих господарств громадян, і, отже, порівняти їх господарювання, наприклад, із господарствами суспільного сектора [2].

Крім цього ще необхідно врахувати і таку важливу деталь – всі матеріали фіксуються із слів селянина, який, до речі, майже ніколи не важить виробленої продукції, не проводить обміру скільки чого посіяв, посадив чи пересадив, а тим більше які корми і в яких кількостях використав для годівлі тварин. Тим більше, що перевірити достовірність одержаної інформації досить важко, а по деяких показниках і взагалі неможливо. Як відомо, виробництво будь-якої товарної продукції має сенс лише за умови, коли, продавши її, товаровиробник як мінімум відшкодує виручкою понесені витрати, що забезпечить йому просте відтворення виробництва, а при отриманні певного прибутку – розширене відтворення. То ж, визначаючи для себе види та обсяги товарної продукції, селянин-товаровиробник має завчасно співставляти індивідуальну собівартість конкретного виду продукції з можливою ціною її реалізації.

В умовах нестабільності ринкової ситуації, коли ціни на матеріально-технічні та інші покупні ресурси, що споживаються сільським господарством, піддаються частим змінам, виникає об'єктивна необхідність оперативного визначення витрат та передбачуваних реалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію. Співвідношення цих величин свідчить про можливості ведення беззбиткового виробництва.

Таким чином, розробляючи систему ведення господарства, селянин-товаровиробник повинен прагнути до раціонального співвідношення галузей і факторів виробництва з метою максимального одержання продукції при мінімальних затратах праці й грошово-матеріальних засобів на її одиницю. Підбір комбінації видів виробничої діяльності і їхню оцінку пропонуємо здійснювати методом складання бюджету. Останній – "це баланс доходів і витрат, на основі якого підприємець приймає рішення про оптимальне співвідношення видів продукції, які він збирається виробляти, застосуванні певних технологій вирощування культур, необхідних виробничих витратах й ін." [4].

Особисті селянські господарства виконують важливі функції у відношенні до суспільства і села. Перша функція полягає у виробництві сільськогосподарської продукції, поповненні продовольчого фонду країни. Ще кілька років тому це було додаткове виробництво продукції, оскільки основними виробниками були господарства суспільного сектора. Зараз основна частина продовольчого фонду країни по окремим культурам створюється в особистих селянських господарствах.

Друга функція особистих селянських господарств полягає в участі у формуванні сукупних доходів сімей. Протягом останнього десятиріччя відбулося перетворення цих господарств в основних постачальників засобів існування багатьох сімей. Третя їх функція – трудове виховання підростаючого покоління, сфера відпочинку, зокрема, коли мова йде про колективне садівництво та городництво. Деякі вчені справедливо вважають, що через явно занижений

рівень цін на сільськогосподарську продукцію особисті підсобні господарства виконують функцію соціального захисту не тільки сільського, але й міського населення. Основні цілі розвитку особистих селянських господарств наведено на рис. 1.

Рисунок 1 Основні цілі розвитку особистих селянських господарств в контексті використання трудового потенціалу

У контексті підприємств під бюджетом розуміється короткостроковий план, в якому відображується алокація (розподіл) ресурсів. Вичерпну дефініцію цього інструменту фінансового управління дав ще в 1950 р. представник італійської школи фінансів Ф. Вілла. Під бюджетом він розумів попередній кошторис, який перед початком планового періоду дає інформацію про очікувані надходження і видатки, рух капіталу та всі результати діалогової активності підприємства [1].

Згідно із сучасними трактуваннями, бюджет – це сума коштів, які є в розпорядженні для виконання визначених функцій та проведення певних заходів у рамках загальнофірмового планування. Він може складатися у формі заданих показників, яких слід дотримуватися у плановому періоді [3].

У бюджеті можуть відобразитися як вартісні, так і кількісні показники планового періоду. Процес складання бюджетів і контролю за їх виконанням одержав назву бюджетування. До основних характеристик бюджетування можна віднести: короткостроковість (до одного року); високий рівень конкретизації; внутрішню спрямованість; тісну інтеграцію з контролем та аналізом відхилень. У літературі, присвяченій контролінгу, можна зустріти різні підходи до формулювання функцій бюджетування. Необхідною передумовою і складовою бюджетування є планування, яке власне й конкретизується в бюджетах.

І хоча досить часто в літературних джерелах поняття "бюджетування" та

”планування” вживаються як синоніми, їх слід розрізняти: бюджетування зорієнтоване в основному на фіксацію та координацію показників у короткостроковому періоді, а планування – на прогнозування шляхів і засобів досягнення поставлених цілей як у коротко-, так і довгостроковій перспективі. Фінансовий план виконує два основні завдання:

- по-перше, він є фінансовим прогнозом, який надає випереджаючу інформацію про розвиток грошових надходжень і видатків у майбутньому;
- по-друге, його можна розглядати як фінансовий бюджет, в якому відображаються задані показники.

Бюджети можуть розроблятися із застосуванням різних підходів. Це може бути фактичний бюджет (з використанням низьких показників матеріально-технічного постачання й продуктивності), стандартний бюджет (в основу якого будуть закладені найкращі показники, що реально існують у господарствах України) і бажаний бюджет (який припускає застосування поліпшених технологій, можливих інвестицій і джерел фінансування, яких господарство не мало в період, що передує реформуванню). Якщо такі бюджети будуть виконані з використанням комп'ютерних таблиць-розворотів, виникає проста можливість варіювати цифровими показниками й, таким чином, розробляти альтернативні сценарії розвитку виробництва в господарстві.

Фактичний сценарій усього господарства повинен розроблятися для того, щоб складати уявлення про можливий фінансовий стан господарства в поточний період з використанням сьогоdnішнього рівня матеріально-технічного забезпечення існуючих технологій і ринкових умов. Такий аналіз може застосовуватися з метою показу керівництву господарства, які наслідки використання нині існуючого набору видів діяльності в даному господарстві, що у більшості випадків включає збиткові виробництва. Не має особливого змісту проектувати даний аналіз на майбутнє. Бюджет по видах діяльності може бути легко виконаний з використанням заздалегідь підготовлених форм.

Україні корисно для власників особистих господарств населення мати доступ до певної нормативної інформації по собівартості в найбільше продуктивно працюючих і прибуткових господарствах України. Ця інформація надасть певну допомогу в складанні бюджету по окремих видах діяльності й буде корисною при їхньому виборі. Зараз час подумати над питанням ефективності технологій, прийнятих у господарстві, і зрівняти з іншими технологіями, що існують в Україні й у західних країнах. При багатьох університетах США є інформаційно-методичні курси, які пропонують інформацію зі складання бюджету по видах фермерської діяльності в безпосереднім ув'язуванні з тією або іншою технологією.

Процес складання бюджету й вибору видів діяльності для даного господарства повинен включати міркування щодо віддачі ресурсів, які, як правило, у цей час обмежені. Сьогодні земля й робоча сила в Україні не є обмежувачими факторами, а капітал й управлінські кадри лімітовані. І тому зростає важливість реального знаходження капіталу й фінансових ресурсів для роботи із знову розробленим планом господарства. Видами діяльності, що дають найкращу віддачу на незначний вкладений капітал, будуть ті, які представляють можливість господарствам швидко адаптуватися до умов ринку.

При підборі комбінації видів виробничої діяльності необхідно викорис-

тати часткове бюджетування для оцінки альтернативних варіантів. Цей етап повинен включати ресурси, які є в наявності для перетворення плану в життя. При створенні нормативних бюджетів по окремих видах діяльності було б украй корисно мати базу даних, завдяки якій можна представити основні параметри витрат, наприклад, операційні витрати по використовуваній техніці, які підрахувати іншим способом дуже важко. Дані, отримані з інших благополучних господарств України, можуть також стати основою для розгляду питання про продуктивність праці в господарстві й про те, які галузі господарства мають потребу в інвестуванні.

Виробничий бюджет в економічній літературі визначається як перерахування всіх запланованих витрат і доходів, пов'язаних з певною галуззю, з метою розрахунку її очікуваної прибутковості. Бюджети розробляються із розрахунку на 1 га культури й 1 голову тварин. Це робиться для порівняння прибутковості альтернативних виробництв. Бюджет відбиває прибутковість виробництва, а не продукції. Як правило, виробництво включає основну, побічну й сполучену продукцію, що необхідно враховувати по бюджетах у рослинництві й тваринництві. Його результати з урахуванням виділення збиткових видів діяльності можуть бути корисними для власників особистих господарств населення й впливати на підвищення мотивації їхньої праці. За допомогою виробничих бюджетів окремих галузей можна знайти декілька відповідей, корисних для управління господарством.

По-перше, після підведення підсумку всіх доходів та витрат по конкретній галузі рослинництва, можна зробити висновок про її реальну прибутковість (збитковість).

По-друге, бюджет дає можливість визначити кількість коштів, які залишаються у господарстві після того, як воно покриє свої змінні витрати.

По-третє, виробничий бюджет дозволяє оцінити реальний обсяг витрат (тобто ті витрати, які господарство реально сплачує), а також виділити та оцінити витрати, що носять для господарства умовний характер (тобто такі витрати, які господарство на практиці не сплачує). До таких умовних витрат відноситься амортизація.

Висновки та пропозиції. У ході проведених досліджень, встановлено, що головний мотивуючий фактор розвитку особистих господарств населення – це отримання грошового доходу, що в значній мірі зв'язано з тим, що працівники сільськогосподарських підприємств мають низьку оплату праці. Використання ручної праці залишається основним фактором, що обмежує розмір землекористування в ОСГ. Наявні матеріально-технічні та фінансові ресурси недостатньо сприяють розвитку ОСГ. Відсутність простої, надійної і доступної за вартістю малогабаритної техніки в багатьох випадках стримує становлення особистих господарств.

Основними напрямками щодо оптимізації зайнятості сільського населення повинні стати заходи, спрямовані на збільшення попиту на робочу силу, створення відповідних умов для праці і відпочинку, забезпечення високого рівня матеріального добробуту сільського населення, організація альтернативної діяльності на селі, впровадження мультисекторної моделі сільської економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Villa F. Elementi di Amministrazione e Contabilita. 3. Aufl. – Pavia, 1857. – S. 67.
2. Демьяненко С.И. Формирование производственных затрат крестьянских (фермерских) хозяйств в условиях рыночной экономики / С. И. Демьяненко. – К. : Урожай, 2001. – 152 с.
3. Купалова Г.І. Зайнятість на селі / Г.І. Купалова, В. М. Скупий. – К. : ІАЕ УААН, 2006. – С. 22.
4. Никифорова А.А. Рынок труда: занятость и безработица / А. А. Никифорова. – М. : Междунар. Отношения, 1990. – 184 с.

УДК: 338.24:(477)**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
СТРАТЕГІЇ ГАЛУЗЕВОГО РОЗВИТКУ**

*Танклевська Н.С. – д. е. н., професор, ДВНЗ «ХДАУ»
Пащенко О.В. – к. е. н., доцент, НУК ім. адм. Макарова*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні для ефективного розвитку галузей національної економіки потребують уточнення діючої стратегії галузевого розвитку та створення ефективного механізму їх реалізації. Історично поняття «стратегія» склалося у військовому лексиконі, де воно визначало планування й запровадження в життя політики держави та військово-політичного союзу ряду країн з використанням усіх доступних засобів. Запозичення категорії «стратегія» з військового лексикону пояснюється тим, що підприємства в розвинених країнах опинилися в умовах, близьких до «військових дій» наприкінці 50-х років, пов'язаних із насиченням ринку, зростанням конкуренції, коли, щоб вижити, треба було боротися. «Військові дії» потребували теоретичного забезпечення. Відтоді теорія та практика управління просунулися далеко вперед. Стратегію можна розглядати як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, який супроводжується постійним аналізом та моніторингом в процесі реалізації та спрямований з певною метою на досягнення успіху в кінцевому результаті. Стратегія має здатність переходити від абстракції до конкретики у вигляді конкретизованих планів для функціональних підрозділів.

Стан вивчення проблеми. Проблемам теоретичного обґрунтування та визначенню практичних аспектів формування стратегії розвитку присвячені праці відомих зарубіжних і вітчизняних учених. Найавторитетнішими дослідниками, які зробили вагомий внесок у розвиток даних наукових питань, є: Альстрэнд Б., Ансофф І., Каплан Р., Минцберг Г., Лэмпел Д., Нортон Д., Савчук В., Стрикленд А. Дж., Томпсон А. Проте деякі аспекти щодо поглиблення та обґрунтування теоретичних засад формування стратегії галузевого розвитку